

..שאינ דעתם דומה זה לזה ואין פרצופיהן דומים זה לזה¹ - על השונות בתפיסת הזוגיות והמגבלה המובנית של היכולת לייעץ לחברות

הרבנית ד"ר לאה ויזל²

לא פעם אני נתקלת בבנות מאורסות או נשואות טריות שמשתפות אותי בעצות שקיבלו מחברותיהן שנישאו מעט לפנין³. לא אחת אני נדהמת מתוכנן של העצות שאפשר שהן נכונות להקשר ספציפי, לאופן בו נחויות הזוגיות על ידי החברה באותו זמן נתון, אולם אין בהן כדי להוות מודל מחייב לזוג אחר הבונה את דרכו המשותפת ומתחיל בתהליך אינטנסיבי של למידה. כוונתי הן לעצות בדבר הדרך הראויה לכינון היחסים הבינאישיים בין איש לאשתו והן לעצות הנוגעות לפרטים טכניים של הופעה חיצונית, סדרי הבית וכיוב' עצות מעצות שונות. אין לי כל ספק שהדבר נעשה מתוך רגשות כנים של אכפתיות ורצון להקל ולחסוך עגמת נפש, אולם בדברי אני מבקשת להצביע על הבעייתיות שעלולה לצמוח מתוך אותו רצון לעזור.

חז"ל לימדונו שכשם שפרצופיהם של בני אדם הם שונים, כך דעותיהם, מידותיהם ואופן תפיסתם את המציאות אף הם מגוונים⁴. לכן, לא כל הנחיה ו/או אופן פעולה שהתאימה לי בזמן מסוים תתאים בהכרח גם לזולתי. זאת ועוד, חיבור האיש והאישה לישות אחת משותפת היא הרבה יותר מאשר סכום של אחד ועוד אחת⁵. מדובר ביצירה מיוחדת ומורכבת. לכן, במונחים של שונות, הרי שהשוני בין זוג לזוג הוא גדול באופן משמעותי מהשוני בין אדם לחברו ובין אישה לרעותה. העובדה שמדובר בבני אדם השונים זה מזה בצירוף הייחודיות הקיימת באופן החיבור הייחודי של כל אחד מבני הזוג ליחידה הזוגית השלמה מחייבת מסקנה לפיה קיימים מגוון של דפוסיים לבנייה נכונה של זוגיות, מבלי שהאחד טוב יותר מהשני.

התורה עוסקת באריכות בספר בראשית, הלא הוא ספר הישר, בתיאור זוגיותם ואופן היכרותם של אבות האומה והאמהות הקדושות, ו"מעשה אבות סימן הוא לבנים" ואנו אמורות ללמוד מהתיאורים הללו לימודים חשובים⁶. מהאופן בו מתארת התורה את יחסי הזוגות השונים בספר בראשית ניתן ללמוד שיעור מאלף אודות קיומן של מערכות יחסים זוגיות מגוונות מבלי שקיימת היררכיה כלשהיא ביניהן. אדגים זאת בקצרה דרך ההבדל בקשר ובאופן ההתקשרות שבין שרה לאברהם לעומת יחסי רבקה ויצחק כפי שהם עולים מתיאורי התורה ומדברי הפרשנים.

¹ תלמוד בבלי מסכת ברכות דף נח/א. ר' ג' מי השילוח, מסכת יבמות פ"א, שם מצוטטת אמירה זו כחזיון לכך שכל לומד תורה צריך לחדש בה את חידושו המיוחד לו לעת בה הוא לומד.

² מדריכת כלות וותיקה, מרצה למשפטים במכללת "שערי משפט" ומלמדת יהדות במכללת "אורות ישראל", אלקנה.

³ הדברים נכתבים מתוך ניסיוני בהוראה במכללה לבנות ובמקרים בהם נפגשתי במהלך הדרכת כלות פרטנית. לכן, דברי מופנים לבת ולא לבן, אולם אני מניחה שהדבר נכון גם ביחס לחברי החתן, בשינויים המתחייבים.

⁴ בבניית תא משפחתי חדש, ניצב בפני בני הזוג אתגר עצום של חיבור ובניין מתוך שונות, ולא בכדי מובטח להם סיוע מצד הקב"ה בכבודו ובעצמו אשר "מושיב יחידים ביתה". לתיאור יפה וממצה של מקורות השוני לרבות שוני בין המינים, שונות גנטית והבדלים תרבותיים ר' בספרו של הרב אלישיב קנוהל, **איש אשה**, מהדורה ראשונה, עמודים 189-188.

⁵ לעניין החיבור של איש ואשה ל"אדם" שלם באופן המשנה מהותית את כל אחד מחלקיו של ה"אדם" השלם, ר' מהר"ל, **חידושי אגדות** ג', קו- בבא בתרא ע"ד.

⁶ כמובן מתוך התבוננות של ענוה. ר' הקדמתו של הרב בלייכר לספרו, **למהלך הפרשיות**, וכן הרב גולדוויכט, **אסופת מערכות**, בראשית, כרך ב', עמוד ו': "ראש לכל עלינו לשנן, לחרות לעכל ולהפנים בעומק בתודעתנו, שבדברנו בדורות ראשונים בכל מקום הרינו מדברים בענקים, שאין דעת עכורה שלנו מסוגלת להשיג אף לא את קצות דרכיהם והשגותיהם. ועל אחת כמה שכן, בבואינו ללמוד פרשת מעשי אבות העולם. אלא משניתנה תורה היא נמסרה לנו להידרש בכלי השגת הדעת העניים שלנו כפי המידות שקיבלנו בתלמודה מפי רבותינו. למען נהא למדים הימנה הלכות הנהגת אדם בעולם הלכה למעשה".

שרי ואברם מתוארים למין המפגש הראשון עימם בסוף פרשת נח כזוג עם התאמה מושלמת, וכך נאמר בפרק י"א, פס' כז-לא:

**" וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת תְּרַח תְּרַח הוֹלִיד אֶת אַבְרָם אֶת נַחֲוֹר וְאֵת הָרָן וְהָרָן הוֹלִיד אֶת לוֹט :
... וַיִּקַּח אַבְרָם וְנַחֲוֹר לָהֶם נָשִׁים שֵׁם אִשְׁתּוֹ אַבְרָם שָׂרִי וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ נַחֲוֹר מִלְכָּה בַת הָרָן
אָבִי מִלְכָּה וְאָבִי יִסְכָּה.. וַיִּקַּח תְּרַח אֶת אַבְרָם בְּנוֹ וְאֵת לוֹט בֶּן הָרָן בֶּן בְּנוֹ וְאֵת שָׂרִי
כָּלְתוּ אֶת אַבְרָם בְּנוֹ וַיֵּצְאוּ אֹתָם מֵאוּר כְּשָׂדִים לָלֶכֶת אֶרְצָה כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ עַד חָרָן
וַיֵּשְׁבוּ שָׁם :**

מהתיאור הנ"ל לומד הנצי"ב כי האחים נחור ואברם לא נשאו את האחיות שרי ומלכה לפי דרך גדילתן, כלומר: הבכורה [=מלכה]לבכור[=אברם] והקטנה לקטן, אלא הבחירה היתה לפי התאמה מיוחדת. לכן גם לא כתוב "שרי ומלכה בנות הרן" אלא "שם אשת אברם שרי ושם אשת נחור מלכה בת הרן.." ללמדך שאברם נשא לאישה את שרי לא בשל היותה ביתו של הרן אלא ברוח הקודש⁷. כלומר, כבר מהרגע הראשון אנו מתוודעים אל אברם ושרי כצמד עם התאמה פנימית.

הדגשה נוספת לשותפות המיוחדת בין אברם לשרי ניתן לדלות מהפסוק המתאר את שרי בתיאור כפול הן ככלת תרח והן כאשת אברם: "ויקח תרח ... ואת שרי כלתו אשת אברם". כך אמנם לומד הרד"ק על אתר כי " ..מה שאמר אשת אברם בנו לאחר שאמר ואת שרי כלתו.. כי אשת אברם היתה באמונת האל להאמין כל אשר יאמר לה בשם האל ולעשות רצונו" ..

שרי ואברם מגיעים מרקע דומה ומההתחלה הם מוזכרים כזוג. השותפות המיוחדת שלהם ממשיכה ללוות אותנו לאורך נקודות ציון רבות בחייהם המשותפים כאשר הם פועלים בצוותא כצוות שמכניס את בני דורם תחת כנפי השכינה ומחולל מהפיכה כלל עולמית בעולם אלילי.

על שניהם גם יחד נאמר שכאשר יצאו לעבר ארץ כנען לקחו עימם "את הנפשות אשר עשו בחרן"⁸. כלומר, את הוולדות הרוחניים פרי עבודתם המאומצת להפצת שם ה' בעולם. אברם מגייר את האנשים ושרי במקביל מגיירת את הנשים⁹. השניים עושים זאת לא באמצעות נאומים חוצבי להבות, אלא על ידי הכנסת אורחים ועשיית מעשי חסד¹⁰. עשייתם כה משמעותית, עד שחז"ל מייחסים להם את תחילת הנחלת התורה בעולם. כביכול היה עולם לפני בני הזוג אברהם ושרה שעשו נפשות לאמונה בא-ל אחד ועולם אחרי פעולתם. זה כלל אינו אותו עולם¹¹.

באופן הפעולה של אברהם ושרה, זה לצד זה, ניתן לזהות דגם של עשייה למען אידיאל משותף- הנחלת שם ה' בעולם- מתוך שיתוף ושוויון. שרה הולכת אחרי אברהם כ "אשת אברם באמונת האל" גם בשעות משבר קשות, כגון הירידה למצריים. שרה סומכת לחלוטין על אישה ועל האופן בו בחר להתמודד עם הפריצות שבמצריים כשאמר לה "אמרי נא אחתי את".

לאור תיאורנו את אברהם ושרה כזוג שפועל מהרגע הראשון ביחד, אין כל פלא, שבשעת הצורך שרה פונה באופן ישיר וגלוי אל אברהם ואף מתעמתת עימו ביחס לסוגיות חינוכיות וערכיות שעמדו על הפרק. במקום בו סברה שרה כי

⁷ העמק דבר, בראשית י"א, כ, ט.

⁸ בראשית יב, ה.

⁹ בראשית רבה (וילנא) פרשה לט

¹⁰ בראשית רבה (וילנא) פרשה פד

¹¹ עבודה זרה ט, ע"א, וכן פירוש החיזקוני על הפסוק "ואת הנפש אשר עשו בחרן", לפיו: "מכאן מתחיל מתן תורה" ..

אברהם טועה ויש לנהוג אחרת ממנו, למשל ביחס לגירוש הגר וישמעאל, שרה ניצבת מול אישה, אברהם, ובתקיפות מביעה את עמדתה הברורה עד אשר הקב"ה מכריע "כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה".

לאורך כל שנות חייהם המשותפים, שרה ואברהם פועלים באחדות בולטת העונה לתיאור הקדום של "זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי.."

הדברים אף עולים מהאופן בו ספד אברהם לשרה אשתו: "אשת חיל עטרת בעלה- זה אברהם שהיה מקונן על שרה.."¹². המדרש מתאר את דברי ההספד כך:

"ויבא אברהם לספוד לשרה, מהיכן בא, רבי לוי אמר מקבורתו של תרח לשרה בא, א"ל ר' יוסי והלא קבורתו של תרח קדמה לקבורתו של שרה שתי שנים אלא מהיכן בא מהר המוריה.."¹³ הרב אבינר מסביר את הדברים בהסבר מופלא – המחלוקת המוצגת כאן היא בשאלה מהיכן ניגש אברהם לספוד את אשתו? האם מכך שהיא שותפה שלו למחיקת העבר שמייצג בית תרח, ולכן "מקבורתו של תרח בא" או שמא הדגיש את בנייתם הרוחנית לעתיד המשתקפת במלוא עוזה במסירות נפשו של יצחק בנם המשותף, ולפיכך "בא מהר המוריה"¹⁴. אכן שותפות מיוחדת שבאה לידי ביטוי הן בהליכה משותפת מהמקום ממנו באו והן בבניה של עתיד אחר.

שונה בתכלית השינוי צורת התקשרותם של רבקה ויצחק.

יצחק, עולה תמימה, נשאר בארץ ישראל כשאליעזר יוצא לחפש לו כלה. רבקה עומדת במבחנים של אליעזר ומתגלה כנערה מיוחדת ובעלת חסד. אליעזר מגיע למסקנה כי זו היא האישה המיועדת ליצחק. לעומת יצחק המתואר כפאסיבי וכנפעל, רבקה מתוארת כנערה זריזה והחלטית המתייצבת מול משפחתה ומבלי להכנע ללחציהם בוחרת לילך עם אליעזר:

" וַיֹּאמֶר אָחִיָּה וְאִמָּה תֵּשֶׁב הַנְּעָר אֲתָנוּ יָמִים אוֹ עֶשְׂרֵי אַחַר תֵּלֶךְ: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל תְּאֵחֲרוּ אֲתִי וַיִּקְוֶן הַצְּלִיחַ דְּרָכִי שְׁלֹחוֹנִי וְאֶלְכָה לְאֲדָנָי: וַיֹּאמְרוּ נִקְרָא לְנְעָר וְנִשְׁאַלָה אֶת פִּיה: וַיִּקְרְאוּ לְרֵבְקָה וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיהָ הַתְּלַכִּי עִם הָאִישׁ הַזֶּה וְתֹאמְרִי אֵלָיו"¹⁵:

ומתאר המדרש:

"...ויקראו לרבקה ויאמרו לה, רבי יצחק אמר מרמזים בה: "התלכי? התלכי?" ותאמר: "אלך. הולכת אני על כרחכם שלא בטובתכם"¹⁶.

כבר בשלב הזה ניכר השוני הרב בין רבקה ליצחק. אף הרקע התרבותי ממנו היא באה, בת בתואל אחות לבן, שונה עד מאוד מביתם של אברהם ושרה. לא פלא אפוא שבפגישה הראשונה עם יצחק שיצא לשוח בשדה, היא נופלת מהחמור ומתכסה בצעיף, ואותה התכסות בצעיף מאפיינת את אופי הקשר ביניהם לאורך כל חייהם. רבקה מעריצה את יצחק, הענק האלוקי, ובצמתים חשובים, אין ביניהם דיבור ישיר. רבקה נמנעת מלפגוע ביצחק. הנצי"ב מתאר את אופי הקשר בין יצחק לרבקה כתולדה של המפגש הראשוני ביניהם בשדה. על פי זה הוא גם מסביר את עניין הברכות, וכך הוא כותב¹⁷:

¹² תנחומא פרשת חיי שרה סימן ד'.

¹³ בראשית רבה (וילנא) פרשה נח ד"ה ה ויבא אברהם

¹⁴

¹⁵ בראשית כד, נה-נח.

¹⁶ בראשית רבה (וילנא) פרשה ס'.

¹⁷ העמק דבר, בראשית כד, סד-סה.

" ותשא רבקה וגו' ותרא את יצחק בעודו עומד ומתפלל והי' אז כמלאך אלהים נורא מאד. וכמבואר ברבה שראתה ידיו שטוחות בתפלה על כן נבעתה מאד: ותפל מעל הגמל. מרוב פחד ואימה. אמנם לא ידעה ממי היא מתפחדת ואלו לא היתה יושבת עם העבד על גמל אחד והיתה יושבת מאחוריו עד שראתה שאח"כ האיש הולך לקראת העבד ועומד ומדבר עמו ככל אדם והי' דעתה מתקרר בתוך כך עד שבהודעה אח"כ מי הוא האיש הי' כבר סר הפחד ממנה. אבל בהיותה יושבת עם העבד. ובתוך הפחד שאלה את העבד: מי האיש הלזה. אשר אני מתפעל ומתפחד ממנו. וכמבואר בב"ר בלשון הלזה משמעו אדם מאוים ונורא. ע"כ כששמעה שהוא אישה. ותקח הצעיף ותתכס. מרוב פחד ובושה כמו שמבינה שאינה ראויה להיות לו לאשה ומאז והלאה נקבע בלבה פחד. ולא היתה עם יצחק כמו שרה עם אברהם. ורחל עם יעקב. אשר בהיות להם איזה קפידא עליהם לא בושו לדבר רחל לפניהם. משא"כ רבקה. וכ"ז הקדמה להסיפור שיבוא בפ' תולדות שהיו יצחק ורבקה מחולקים בדעות. ומכ"מ לא מצאה רבקה לב להעמיד את יצחק על דעתה בדברים נכוחים כי היא יודעת האמת כי עשו רק ציד בפיו. וכן בשעת הברכות. וכ"ז הי' סיבה מהקב"ה שיגיעו הברכות ליעקב דוקא באופן כזה וכאשר יבואר במקומו. ואלו הית' רבקה עם אישה כמו שרה ורחל אם אנשיהן לא הי' מגיע בזה האופן. והכל בהשגחה פרטית מראש שתגיע רבקה ליצחק בשעה שתבהל ממנו ויצא אחרית דבר כפי רצונו ית':

הנצי"ב מצביע על שוני מובנה ביחסים שבין יצחק לרבקה לעומת יחסי אברהם ושרה (וגם יעקב ורחל). אולם, עם כל השוני, דווקא אצל יצחק מציינת התורה בפירוש כי:

וַיְבָרֶךְ יִצְחָק הָאֱלֹהִים שְׂרָה אִמּוֹ וַיִּקַּח אֶת רַבְקָה וַתְּהִי לוֹ לְאִשָּׁה וַיֵּאָהֲבָה וַיִּנְחַם יִצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ¹⁸.

תיאור בהחלט חריג המלמד על אהבה מיוחדת וכהדגשת הרד"ק:

"וַיְאָהֲבָה, לַאֲהָבָה יִתְרָה בַּה, כִּי רוּב בְּנֵי הָאָדָם אוֹהֲבִים נְשׂוֹתֵיהֶם, אֲלֵא הוֹדִיעַ כִּי אֲהָבָה אֲהָבָה יִתְרָה לְדַבְרִים טוֹבִים שֶׁנִּמְצְאוּ בַּה.."

בין השניים קיימת אהבה מיוחדת וכבוד הדדי. בעת קושי ועקרות יצחק עומד ומתפלל "לנכח אשתו", ואף לאחר תגלית התרמית בעניין הברכות, יצחק מאשר את מעשיה של רבקה ואין שום רמז לטרוניה של יצחק בעניין זה כלפי אשתו.

נדמה לי שדי במתואר לעיל כדי להדגיש עד כמה לאנשים שונים עשויים להתאים מערכות יחסים שונות, מבלי שניתן יהא להצביע על אחת מהן ולומר שזו טובה מחברתה.

נכון הוא שיש דברים משותפים המבוססים על הדגם של אדם וחווה. אף נכון שיש התנהגויות המצביעות בעליל על יחסים חולניים ולא בריאים של שליטה של האחד באחר, או חלילה, דפוסי התנהגות אלימים. אולם, לא בכך עסקינן. בדברי חשוב לי להבהיר שמעבר לתשתית משותפת שהינה הכרחית לקיום זוגיות טובה, כדוגמת כבוד הדדי, רב השוני בין זוגות שונים, עד כי קשה לנסח כללים נוקשים ואחידים המתאים לכל עת ולכל אחת.

פתיחות היא דבר חשוב, ואולי יותר מכל היא המפתח לבניית חברות זוגיות בריאה. כמו כן, החכם הוא הלומד מכל אדם ואין חכם כבעל ניסיון. אולם, יש להיזהר עד מאוד בהעברת מסרים חד משמעיים ומחייבים הצומחים מתוך פרספקטיבה אישית, צרה וקצרת ניסיון. עצם המודעות לקיומו של מגוון חשובה בעיני עד מאוד ומאפשרת שיח המסוגל מחד לתרום לכל מי שנוטלים בו חלק, ומאידך, להכיל את השונות.

אחד הלימודים המשמעותיים שהפקתי מקורס ההכנה למדריכות כלות של "טובים השניים" הוא פיתוח יכולת ההקשבה והפתיחות לצרכים שונים ומגוונים. לא עוד הטפת עצות, כי אם תיאור של איך נראים הדברים מנקודת מבטי. ניסיוני האישי לימדני שעצם המודעות למוגבלות של נקודת המבט עוזרת עד מאוד בפיתוח יכולת הקשבה לזולת מתוך כבוד

לעולמו המיוחד. רק מתוך הסתכלות כזו, העצה עשויה אמנם להועיל. די אם הדברים ייאמרו בפחות החלטיות כדי שיאפשרו לשומעת לקחת מהדברים אך ורק את מה שמתאים לה ולבן זוגה.

לעיתים קורה שמתוך רצון לשתף ולהועיל, ומתוך כך שכל אחת ואחד שקועים בעולמו האישי העכשווי, לא נותנים את הדעת לכך שדברינו מעוררים בהלה מיותרת בלב השומעת. הדבר נכון ביחס לעצות ותיאור חוויות מחיי נישואין טריים המועברים לבנות מאורסות ואף לבנות שעדיין לא התארסו, והדבר נכון לכל מי שלא עומדת בדיוק בסיטואציה שלנו ולכל מי בנויה בדיוק כמונו.

אין לי כל כוונה לטעון שיש להפסיק לאלתר את השחנש"ים [=שיחות הנפש]. ברור לי שעבור רבות זהו צורך קיומי וזה לגיטימי. האדם הוא יצור מדבר ובכך ייחודו. האדם הוא יצור חברתי והשיתוף עשוי להועיל באותם עניינים שמתגלים כמשותפים. כך למשל, ברור שכלה צעירה שמחה לשמוע שמריבה היא אירוע שמתרחש לא רק בסלון ביתה. אולם, תמיד יש לבדוק למי מופנים הדברים, לנסות לזהות תגובות של רתיעה ו/או חשש והחשוב מכל-לזכור שכשם שפרצופיהן שונים כך (לפחות!) גם דעותיהן שונות ומה שנכון עבורנו לא בהכרח נכון תמיד גם לזולתנו.

להבנתי, הדרך היחידה למתן עצה טובה היא הצגת הדברים כחלק מעולמי שלי וניסיוני האישי שאינו מחייב את העולם כולו. כך גם להיפך, מהצד של השומעת, כדאי תמיד לזכור שמכל אמירה ומכל אדם ניתן ללמוד ובלבד שלא נשכח שהדברים נאמרים מפיה של אשה שראייתה את המציאות היא חלקית ואין המדובר בתורה למשה מסיני שיש לקבלה כחטיבה אחת שלמה.

בשולי הדברים אציין, כי אמנם אין חכם כבעל ניסיון, ולכן עדיף במקרים רבים, בפרט בהחלטות גורליות, להתייעץ עם איש או אשה מבוגרים יותר בשנים ובעלי ניסיון חיים עשיר¹⁹. זאת מכיוון שהללו למדו פרק על מורכבותם של החיים ועשויה להיות להם פרספקטיבה רחבה יותר של התבוננות ביחס לכל דילמה נתונה²⁰. אף סביר להניח שהללו הפנימו את העובדה שאין פתרון אחד יחיד ואחיד לכל אחת ואחד בכל עת ובכל שעה.

האדם נברא יחידי ללמדך שאין האחד דומה לחברו והשונות הזו היא היא המאפשרת תיקונו של עולם על ידי תרומה אישית, מיוחדת, של כל אחד ואחת. על אחת כמה וכמה החיבור שבין כל איש ואשתו ל"אחד" הוא יחיד ומיוחד. גם בהקשר של מתן עצה וקבלת עצה אין לשכוח את ייחודו זה של האדם.

¹⁹ זה יכול להיות הורה, שכנה, רבנית או מורה. בכלל לא משנה מאין ההיכרות עימה. העיקר שאנו חשות שניתן לסמוך על חוות דעתה.
²⁰ סיפרה לי הגב' שירת מלאך, אשת מקצוע מהתחום הטיפולי המעבירה, בין היתר סדנאות לפנויים ולפנויות ומלווה זוגות מטעם ארגון ישפה כי לדעתה בכל התלבטות ולפני פירוק קשר רצוי להתייעץ עם אדם שסומכים עליו שהינו נשוי בעצמו לפחות כ-10 שנים בשל הפרספקטיבה הרחבה שיש לו על מערכת חיים זוגית לאורך זמן.